

Jak rozmawiać o prawach dziecka z przedszkolakami — na przykładzie programu edukacyjnego „Kolory Dzieciństwa”¹

Magdalena Dziel-Sierszula

How to discuss children’s rights with nursery school pupils? An example of educational curriculum “Colours of Childhood”

Abstract: The article raises the issue of children’s rights. The main question it seeks to address is whether children should be taught about their human rights and if so, by what means. The article presents the basic assumptions of the innovative curriculum „Colours of childhood”, which outlines how the subject of children’s rights can be implemented into the teaching practice. The last part contains the results of brief survey of teachers and parents concerning the evaluation the curriculum „Colours of childhood”.

Keywords: children’s rights, democratic education, nursery school, curriculum „The colours of childhood”

¹ Niniejszy artykuł powstał na bazie pracy dyplomowej pt. *Prawa dziecka w edukacji przedszkolnej – wybór czy konieczność?*, przygotowanej pod kierunkiem prof. UAM dr hab. Piotra W. Juchacza i obronionej w 2016 roku na zakończenie studiów podyplomowych z Etyki Nauczycielskiej w Instytucie Filozofii UAM.

I. Wstęp

Wzywam o magna charta libertatis, o prawa dziecka.

Może ich jest więcej, ja odszukałem trzy zasadnicze:

- 1. Prawo dziecka do śmierci.*
- 2. Prawo dziecka do dnia dzisiejszego.*
- 3. Prawo dziecka, by było tym, czym jest².*

Niewątpliwie najistotniejszym współcześnie dokumentem o charakterze międzynarodowym jest Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 20 listopada w 1989 roku³. Po raz pierwszy zostały w niej uwzględnione prawa i wolności osobiste dziecka takie jak np.: prawo do życia, nietykalności osobistej, prawo do prywatności, prawo do sądu, prawo do bezpłatnego wykształcenia, prawo do poszanowania godności i poczucia własnej wartości. Konwencja ustanawia status dziecka oparty na następujących założeniach: dziecko jest samodzielnym podmiotem, ale ze względu na swoją niedojrzałość psychiczną i fizyczną wymaga szczególnej opieki i ochrony prawnej; dziecko jako istota ludzka wymaga poszanowania jego tożsamości, godności i prywatności; rodzina jest najlepszym środowiskiem wychowania dziecka; państwo ma wspierać rodzinę, a nie wyręczać ją w jej funkcjach⁴. Wypracowano mechanizm kontroli respektowania praw dziecka przez poszczególne państwa przewiduje składanie raportów z wykonywania Konwencji, rozpatrywanych następnie przez specjalnie powołany w tym celu Komitet Praw Dziecka z siedzibą w Genewie.

Dążeniu do ustanowienia praw dziecka sprzyjało zainteresowanie człowiekiem i jego możliwościami. Wartości preferowane w orientacjach humanistycznych ukierunkowane były na potrzeby człowieka, szczególnie dziecka, które jest bezradne w ich zaspokajaniu.

¹ Janusz Korczak, *Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie*, wyd. I Warszawa 1919.

³ Adam Łopatka, „Okoliczności powstania Konwencji o Prawach Dziecka”, w: *Humaności o prawach dziecka*, red. Jadwiga Bińczycka, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2000, s.17–28.

⁴ *Konwencja Praw Dziecka, Organizacja Narodów Zjednoczonych*, Kraków 1993.

Nurt pedagogiki humanistycznej wniósł nowe postulaty uznające człowieka i jego rozwój jako wartości nadrzędnej. Do prekursorów zmian idących w tym kierunku należeli m.in. John Dewey, Maria Montessorii, Owidiusz Decroly, Georg Kerschensteiner, Celestyn Freinet, Janusz Korczak i wielu innych⁵. Akcentowali podmiotowość dziecka, a tym samym jego prawo do godności, autonomii, liczenia się z jego rzeczywistymi potrzebami i możliwościami. Uznawali świat dziecka za inny, lecz równowartościowy, a nie podrzędny względem świata dorosłych⁶.

Psychologia humanistyczna łącząc psychologię istnienia z psychologią stawania się, dążyła do planowania i projektowania ochrony praw dziecka. Znalazło to odzwierciedlenie w ewolucyjnych programach ochrony dziecka, rozszerzających zasięg podstawowych jego praw: do życia, zabezpieczenia społecznego, podstawowej opieki zdrowotnej oraz prawa do edukacji i kultury⁷. Najbardziej postępowe postulaty ochrony praw dziecka wyrastają na gruncie antypedagogiki, pedagogiki krytycznej i nowej socjologii oświaty⁸, które sprzyjają upowszechnieniu Konwencji o Prawach Dziecka, promując nową ideologię wychowania i politykę ochronną praw dziecka. Otworzyły się horyzonty na nowy sposób myślenia, uznający podmiotowość dziecka za punkt wyjścia w stosunkach międzyludzkich – to dziecku z natury swojego człowieczeństwa, należą się takie same prawa, jak człowiekowi dorosłemu. O ich nierównym traktowaniu świadczy nadawanie czy odbieranie im ich praw, co jest sprzeczne z zapisami między innymi z PDPCz i innych traktatów międzynarodowych⁹.

⁵ Stefan Wołoszyn, *Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku. Próba zarysu encyklopedycznego*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1997, s. 43–56.

⁶ Bogusław Śliwowski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1998, s. 31–34.

⁷ Ewa Kantowicz, *Ochrona praw dziecka...*, op. cit., s. 23.

⁸ Do nurtu antypedagogiki zaliczyć możemy takich myślicieli, jak: Abraham Maslow, Alice Miller, Aleksander Neill czy Hubertus von Schoenbeck.

⁹ Hubertus von Schoenbeck, *Antypedagogika. Być i wspierać zamiast wychowywać*, Agencja Wydawnicza Jacek Santorski & Co. Warszawa 1994, s. 38.

W dniu 25 stycznia 1996 roku została otwarta do podpisu Europejska konwencja o wykonywaniu praw dzieci – to kolejny etap tworzenia przez społeczność międzynarodową systemu prawnej ochrony dzieci. Prace nad nią zaczęto w rok po uchwaleniu Konwencji o prawach dziecka ONZ, czyli w 1990 roku, przez Komitet Ekspertów ds. Prawa Rodzinnego Rady Europy. Polska ratyfikowała tę konwencję w 1997 roku.

Prawa dziecka są odbiciem praw człowieka i są też ściśle związane z funkcjonowaniem państwa. Dzieci to najmłodszy obywatele naszego kraju, a więc ich prawa mieszczą się również w normach przysługujących wszystkim członkom społeczeństwa. Jednak problemem pozostaje realizacja tych praw we współczesnej edukacji i współczesnym życiu społecznym w Polsce. A przecież to właśnie edukacja powinna być dobrym sposobem szerzenia idei poszanowania praw człowieka – dziecka, a tym samym – popierania rozwoju demokratycznego społeczeństwa.

Realizowane do tej pory programy nauczania praw człowieka i wiążące postanowienia istotnych dokumentów w tej kwestii, nakładają obowiązki na wszystkich, którzy są zaangażowani w kulturę edukacyjną. Jednak nie istnieją żadne systematyczne i celowe programy kompleksowe, które by wdrażały standardy międzynarodowe.

Główna odpowiedzialność spoczywa na sektorze edukacji – powinna przede wszystkim nastąpić zmiana podstawowego nastawienia do kwestii poszanowania praw dziecka. Wiąże się z tym nie tylko pogłębianie wiedzy na ten temat, ale przede wszystkim modyfikacje istniejących programów nauczania. Istotne też będzie dostosowanie programów szkoleniowych dla nauczycieli.

Najważniejszym zadaniem jakie stoi przed pedagogami jest opracowanie systematycznych programów nauczania na każdym etapie edukacji, promujących szeroko pojmowane zagadnienia praw dziecka.

II. Autorski programu edukacyjny „Kolory dzieciństwa”

Dzieciństwo bez przemocy
szanuj mnie, żebym szanowała innych
wybaczaj, żebym umiała wybaczać
słuchaj, żebym umiała słuchać
nie bij, żebym nie biła
nie poniżaj, żebym nie poniżała
rozmawiaj ze mną, żebym umiała rozmawiać
nie wyśmiewaj
nie obrażaj
nie lekceważ
kochaj mnie, żebym umiała kochać
uczę się życia od ciebie

Materiały z plakatu kampanii „Dzieciństwo bez przemocy”¹⁰

Każdy nauczyciel zaangażowany w swoją pracę dąży do osiągnięcia optymalnych metod wychowawczych i form dających możliwie najlepsze wyniki. W niniejszym artykule zamierzam zaprezentować program edukacyjny własnego autorstwa pod tytułem „Kolory dzieciństwa”, podejmujący problematykę praw dziecka.

Prawa człowieka – dziecka, to z jednej strony bardzo trudny temat do przekazania naszym wychowankom, ale także interesujący, a przede wszystkim w mojej profesji wręcz wskazany. Przedszkole jest jedną z pierwszych instytucji, z jaką styka się małe dziecko i dlatego szczególnie w niej muszą być przestrzegane prawa dziecka.

Przedszkolak to wrażliwy, podatny na wpływy młody człowiek. Niewiele jeszcze wie o świecie, nie potrafi sam zadbać o siebie, wymaga ciągłej uwagi i pomocy. Jednak zanim dziecko uświadomi sobie istnienie swoich praw, a także nauczy się je egzekwować, nauczyciel powinien być osobą stojącą po jego stronie i w ekstremalnej sytuacji chroniącą, gdy jest krzywdzone.

Pisząc program brałam pod uwagę fakt, że wychowawcy spędzają z podopiecznym wiele czasu, znają go i mogą

¹⁰ Tekst pochodzi z materiałów kampanii „Dzieciństwo bez przemocy” zorganizowanej przez PARPA, Ogólnopolskie pogotowie dla ofiar przemocy w rodzinie, Niebieska Linia oraz Fundację Dzieci Niczyje. http://www.zobacz-uslysz-powiedz.pl/wychowanie_bez_przemocy/ucze_sie_zycia_od_ciebie.html.

wesprzeć w różnych okolicznościach. Z pewnością świadomy praw dziecka nauczyciel, jest w stanie swoimi oddziaływaniami wyposażyć dziecko w umiejętności, które pomogą mu żyć w świecie wydającym się czasami moralnie niejednoznaczny i radzić sobie z sytuacjami trudnymi.

Głównym założeniem programu jest przedstawienie praw zawartych w Konwencji Praw Dziecka, czyli uświadomienie dzieciom ich praw, wyjaśnienie, czym są prawa człowieka – dziecka. Podczas jego realizacji chciałam nauczyć wychowanków rozumienia, poszanowania (respektowania) i egzekwowania praw; umiejętności oceniania postępowania własnego i kolegów w konkretnych sytuacjach występujących w życiu, rozumienia konsekwencji swojego postępowania; zauważenia różnic i podobieństw między ludźmi, jako podstawy tolerancji wobec inności (kolor skóry, płeć, pochodzenie, niepełnosprawność) oraz przedstawiałam sposoby wyrażania pozytywnych i negatywnych opinii, poglądów.

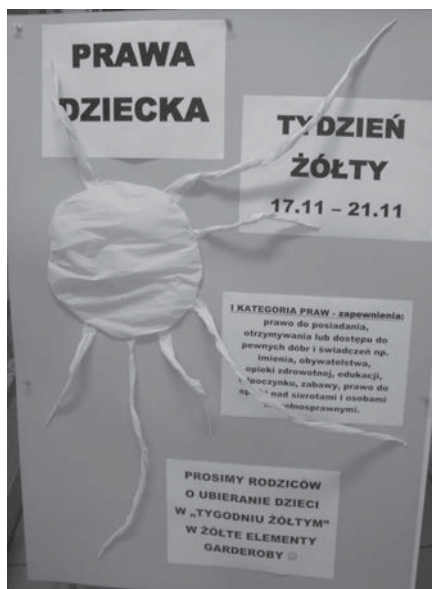
Wdrażając program, zaprosiłam do współpracy wszystkich nauczycieli zatrudnionych w przedszkolu, w którym pracuję. Szczególną uwagę zwróciłam na to, by zapewnić czynniki sprzyjające rozwojowi wychowanków oraz nabywaniu ich poczucia wolności:

1. autentyczność: nauczyciel powinien być tym, kim jest, a nie tym kogo „gra”, w kontaktach z dziećmi powinien być prawdziwy i pozbawiony maski, gdyż dzieci są wyczułone na wychwytywanie każdego fałszu, każdej niekonsekwencji; powinien on otwarcie okazywać swoje uczucia i postawy, które w danym momencie sam przeżywa;
2. bezwarunkowa akceptacja dziecka bez stawiania mu warunków; nauczyciel powinien zapewnić ciągłość pozytywnych uczuć wobec dziecka bez ograniczeń, bez oceniania;
3. empatia: zdolność wczuwania się w przeżycia, jakich dziecko doświadcza, zdolność wchodzenia w położenie dziecka, rozumienia go¹¹.

Realizacja programu odbywała się we wszystkich grupach przedszkolnych, w trzech tygodniach podczas roku szkolnego. Objęte nim były dzieci w wieku od 3 do 6 lat.

¹¹ Apolonia Suchora-Olech, *Poszukiwanie alternatywy w edukacji przedszkolnej*, WSP, Słupsk 1992.

Plakat informacyjny dla rodziców:

fol. Magdalena Dziel-Sierszula

Pierwszy etap projektu, to „Żółty Tydzień” dotyczący I kategorii praw dziecka – przebiegał pod hasłem: **JESTEM DZIECKIEM, MAM SWOJE IMIĘ, NARODOWOŚĆ, CHCĘ SIĘ UCZYĆ, BAWIĆ, ODPOCZYWAĆ I BYĆ ZDROWY!**

I kategoria praw – zapewnienia: prawo do posiadania, otrzymywania lub dostępu do pewnych dóbr i świadczeń np. imienia, obywatelstwa, opieki zdrowotnej, edukacji, odpoczynku, zabawy, prawo do opieki nad sierotami i osobami niepełnosprawnymi¹².

Prowadząc pracę dydaktyczno – wychowawczą w tym czasie, zapoznawaliśmy dzieci z ich prawami, rozwijałyśmy inwencję twórczą wychowanków poprzez improwizację ruchową i słowną. W poszanowaniu godności i wolności wychowanków oraz poczuciu sprawiedliwości, i tolerancji dziecko zyskało warunki do rozwoju swej niepowtarzalnej osobowości.

Dzieci podczas „Żółtego Tygodnia” poznały swoje prawa i odpowiadające prawom obowiązki, np.:

¹² *Konwencja Praw Dziecka* przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989.

- **Zabawa „Szalkowa waga praw i obowiązków dziecka”**, uświadamiająca dziecku, że istnieje równowaga między prawami i obowiązkami.
 - **Zabawa „Słowny ping – pong pod hasłem – Masz prawo”** – przypominająca dzieciom o tym, jakie mają prawa. Zabawa przebiega w szybkim tempie. Dzieci swobodnie dobierają się w pary, zmieniając je na umówiony sygnał. Każda para uczestnicząca w zabawie przekonuje się wzajemnie o posiadaniu praw: dziecko zwraca się do dziecka i nawzajem – „Masz prawo do radości”.
- 1) **PRAWO DO ŻYCIA I ROZWOJU – OBOWIĄZEK SZANOWANIA TEMPORA ROZWOJU INNYCH DZIECI:**
 - **Zabawa: Pantomima – Kim chcę być w przyszłości?** Dzieci po kolei starają się pokazać kim chciałyby zostać w przeszłości, a reszta odgaduje.
 - **Ćwiczenie:** rysunek „Jak widzę siebie za 10 lat”
 - 2) **PRAWO DO OCHRONY PRZED DYSKRYMINACJĄ – OBOWIĄZEK AKCEPTOWANIA ODMIENNOŚCI INNYCH:**
 - **Zabawa: Ktokolwiek** – Wywołanie dzieci do wspólnego uczestnictwa w ćwiczeniu w następujący sposób: Ktokolwiek ma rodzinę w innym państwie niż Polska podchodzi i krzyczy: „ja mam”. Ktokolwiek widział kiedyś osobę o innym kolorze skóry podchodzi i krzyczy: „ja widziałem”. Ktokolwiek ma ciemne włosy podchodzi i krzyczy: „ja mam”. Ktokolwiek nosi okulary podchodzi i krzyczy: „ja noszę” itd. Ostatnie twierdzenie brzmi: Ktokolwiek uczęszcza do przedszkola (nazwa), podchodzi i krzyczy „ja chodzę”
 - **Świat na żółto** – Prowadzący mówi dzieciom jak ważną rolę w świecie stanowi różnorodność i odmienność. Wspólnie z dziećmi budujemy historyjkę o „żółtym świecie”. W żółtym świecie, każdy był taki sam. Wszystko było żółte, był tam tylko jeden żółty kolor. Był tylko jeden rodzaj jedzenia – żółte jedzenie, także wszyscy jedli w tym samym czasie żółtą zupę, następnie żółte naleśniki z żółtym nadzieniem i popijali żółtym kompotem. Nie było w żółtym świecie dziewczynek ani chłopców tylko były żółte dzieci, które wszystkie razem wyglądały tak samo. Wszyscy chodzili do takich samych

żółtych przedszkoli w takie same żółte dni, wszyscy śpiewali żółte piosenki, uczyli się z żółtych książek i grali w żółte komputery....

- **Pileczki** – Prowadzący trzyma w ręku nieprzezroczystą torebkę, w której znajdują się dwie pileczki tego samego kształtu, jednak innego koloru – zieloną i białą. Dzieci nie wiedzą co jest w torebce. Każdy z nich wkłada kolejno rękę do torebki, dotyka pileczek i nic nie mówi kolegom. Gdy wszyscy dotknęli, nauczyciel pyta, co jest w środku worka i czy te dwa przedmioty różnią się od siebie. Następnie wyciąga pileczki i pokazuje, że jednak coś je różni, pomimo, iż są takie same. Stajemy w dużym kręgu. Prowadzący bierze zieloną pileczkę podaje w prawo i mówi: „Różnię się od ciebie bo....” Dzieci podają piłkę sobie z rąk do rąk i powtarzają. W lewą stronę kręgu P. podaje białą pileczkę i mówi: „Jestem do ciebie podobny bo...”
- **Ludziki** – Dzieci lepia ludziki z plasteliny według własnego uznania. Na koniec pracy łączymy ludziki za ręce w jeden wspólny krąg.

3) AKCEPTACJA I POSZANOWANIE ODMIENNEGO TEMPORA ROZWOJU I NAUKI INNYCH:

- **Zabawa – Pantomima:** Jedno dziecko pokazuje co chętnie robi, czynność która dobrze mu idzie np. pisanie, liczenie, ćwiczenia fizyczne itd., pozostałe dzieci starają się odgadnąć tę czynność; następnie dziecko przedstawia czynność, umiejętność z którą ma problemy, pozostałe dzieci odgadują.
- **Ćwiczenie rysunkowe:** rysunek na jednej stronie: co umiem dobrze robić, czego się dobrze nauczyłem, na drugiej stronie: co robię jeszcze słabo, nad czym potrzebuję popracować.

4) PRAWA DZIECKA NIEPEŁNOSPRAWNEGO:

- **Zabawa: Spróbujmy poczuć** – Rekrutujemy ochotników, którzy chcieliby wczuć się przez chwilę w rolę niepełnosprawnego – z zawiązanymi oczami, z unieruchomionymi rękami, niesłyszący ze stoperami. Po paru minutach opowiadają jak się czują, czy coś poza tą jedną cechą się zmieniło, czy jestem taki, jak inni, czego ewentualnie potrzebowaliby od innych dzieciaków. Pozostałe

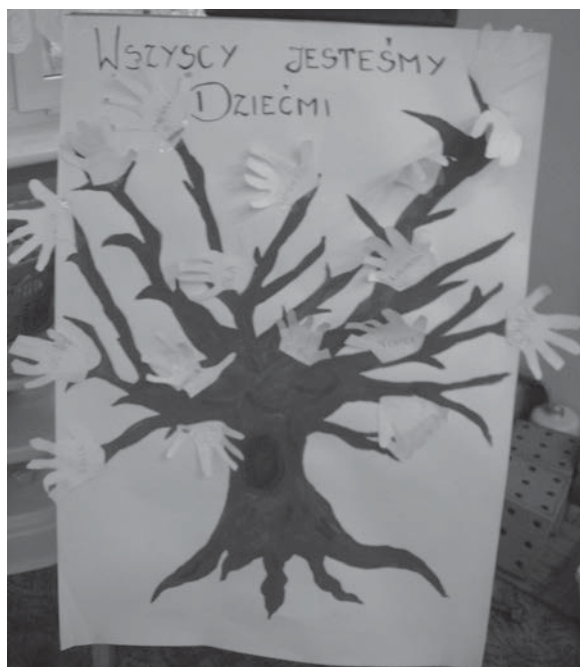
dzieci wymyślają, w co możemy się bawić z niepełnosprawnymi dziećmi.

- **Ćwiczenie rysunkowe:** rysujemy wybrany temat..... ale! – ustami, stopą lub z zamkniętymi oczami.

Podczas „Żółtego Tygodnia” dzieci wykonały prace plastyczne, m.in.:

- **„Jesienne drzewko imion” – (dla dzieci 5, 6-letnich):** CEL: Wzmacnianie więzi ze swoją grupą, odczuwanie swojej ważności, wyrażanie swoich uczuć i emocji. Obrysowywanie swojej dłoni, cięcie nożyczkami po narysowanej linii. Napisanie swojego imienia, dorysowanie buźki wyrażającej nastrój dziecka. Przyklejanie wyciętych sylwetek dłoni do konarów drzewa – tworzą jego liście.

„Jesienne drzewko imion” – praca dzieci 4-letnich wykonana w „Żółtym Tygodniu”

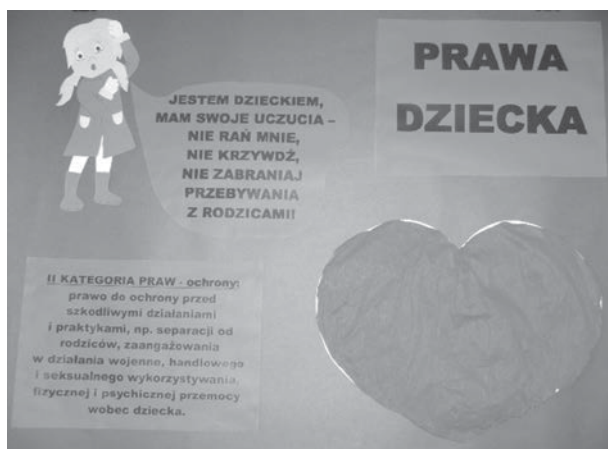

fot. Magdalena Dziel-Sierszuła

- **„SŁONECZKO” (dla dzieci 3, 4 – letnich);** CEL: Wzmacnianie więzi ze swoją grupą, odczuwanie przynależności do grupy, wyrażanie swoich uczuć i emocji.

PRZEBIEG: Malowanie farbami plakatowymi (rozprowadzanie palcami) koła – słońca, wykonanie odcisków dłoni – promieni słońca. Poznanie symboliki: koło to grupa, promienie to dzieci należące do grupy.

Plakat informacyjny o „Czerwonym Tygodniu” dla rodziców:

fol. Magdalena Dziel-Sierszuła

W „Czerwonym Tygodniu” przedstawiłyśmy II kategorię praw dziecka z myślą przewodnią: MAM SWOJE UCZUCIA – NIE RAŃ MNIE, NIE KRZYWDŹ, NIE ZABRANIAJ PRZEBYWANIA Z RODZICAMI! Prezentowana II kategoria praw – ochrony, to: prawo do ochrony przed szkodliwymi działaniami i praktykami np.: separacji od rodziców, zaangażowania w działania wojenne, handlowego i seksualnego wykorzystywania, fizycznej i psychicznej przemocy wobec dziecka¹³.

W tej fazie realizacji projektu przekazywałyśmy wychowankom wiedzę o zdrowym stylu życia – prowokowałyśmy sytuacje służące ocenianiu zachowań zagrażających zdrowiu. Wprowadzałyśmy dziecko w świat wartości uniwersalnych, wyrabiałymy umiejętności dokonywania subiektywnej oceny zdarzeń. Celem naszych działań było również ochranianie więzi dziecka ze znaczącymi dla niego osobami.

^B Konwencja Praw Dziecka.

Przykładowe działania dzieci w trakcie trwania „Czerwonego Tygodnia”:

1) PRAWO DO OCHRONY PRZED WSZELKIMI FORMAMI PRZEMOCY, ZANIEDBANIEM – NIE STOSOWANIE PRZEMOCY I AGRESJII WOBEC INNYCH, POKOJOWE ROZWĄZYWANIE KONFLIKTÓW:

- **Zabawa: Agresorki i Pozytywki**

Dzieci siedzą w dwóch rzędach na przeciw siebie, w jednym rzędzie Pozytywki w drugim Agresorki, które robią złe miny, są niezadowolone i złe. P mają za zadanie „rozbroić” A poprzez np. słowa: „widzę że jesteś zły, musiało cię coś bardzo zdenerwować”, poprzez miny i gesty, etc. Grupa P staje się coraz liczniejsza i silniejsza w przeciąganiu A na swoją stronę.

- **Ćwiczenie rysunkowe: Zatruwacz nerwów.**

Dzieci myślą przez chwilę o kimś, kto w ostatnim czasie bardzo je zdenerwował, następnie rysują tę osobę w taki sposób, jaki chcą, np.: z wykrzywioną twarzą, czerwonymi włosami, szpiczastym nosem, etc, mogą swobodnie wyrazić całą swoją złość w tym rysunku. Następnie rozmawiamy z dziećmi, jak się teraz czują, czy coś się zmieniło w ich stosunku do narysowanej osoby?

- **Mowa ciała:** Każde dziecko otrzymuje karteczkę, na której jest narysowany (piktogramy) jakiś stan emocjonalny, który musi pokazać. Po każdej demonstracji dzieci próbują zgadnąć, jakie uczucie miało zostać wyrażone.

2) PRAWO DO OCHRONY PRYWATNOŚCI I OBOWIĄZEK SZANOWANIA PRYWATNOŚCI INNYCH

- **Rozmowa:** co to znaczy prywatność? Czy wiem, że nikt obcy bez mojej zgody nie ma prawa dotykać mojego ciała, szperać w moim plecaku, jeśli nie czuję chęci, nie muszę też np. opowiadać o swoich przeżyciach.

- **Scenki** (odgrywane w małych grupach):

- Zauważasz jak kolega szpera w twoim plecaku. Jak zareagujesz?
- Koleżanka znalazła zabawkę i postanowiła ją zabrać do domu. Wiesz, że należała do innej dziewczynki – co zrobisz?
- Kolega czyta list, który miał tylko podać koleżance. Co zrobisz?

- **Improwizacje pacynką.**
Przedstawianie przez dzieci scenki sytuacji nieprzyjemnej dla dziecka (np. gdy jest karane). Uczenie się mówienia „nie” dorosłym – „nie dotykaj mnie!”
- 3) PRAWO DO NIENARUSZALNOŚCI CIELESNEJ:
- **Scenki** (odgrywane w małych grupach):
 - Jesteś sam w domu, ktoś dzwoni do drzwi. Obcy mężczyzna mówi, że chce przeprowadzić kontrolę urządzeń gazowych i czy możesz go wpuścić. Co powiesz i co zrobisz?
 - Idziesz ulicą i nagle zatrzymuje się obok ciebie samochód. Kierowca pyta cię jak dojechać do znanej ci ulicy. Kiedy zacznasz mu tłumaczyć nagle bierze cię za rękę i proponuje byś wsiadł z nim do samochodu i pokazał mu drogę. Co powiesz?
 - **Niebezpieczne sytuacje:** Prezentacja różnych sytuacji niebezpiecznych (historyjki obrazkowe). Dzieci komentują, proponują różne rozwiązania. Wspólne wybieranie najlepszej propozycji.
- 4) PRAWO DO WYCHOWANIA W RODZINIE I KONTAKTÓW Z RODZICAMI:
- **Niedokończone zdania – metoda aktywizująca.**
Dzieci określają swój nastrój. Pomyślcie, kiedy jest wam smutno i dokończcie następujące zdanie:
Smucę się gdy.....
Najbardziej martwi mnie.....
Kiedy jest mi smutno.....
Gdy jestem wesoły, chce mi się.....
 - **Serduszka dla mamy i taty** – wykonanie serduszek: wycięcie z papieru według wzoru, malowanie czerwoną farbą. Mówienie mamie i tacie miłych słów: „Kocham cię, bo...”
- 5) POZNANIE PRACY RZECZNIKA PRAW DZIECKA:
- **Rozmowa:** Poznanie charakteru pracy Rzecznika Praw Dziecka. Jak może pomóc dzieciom Rzecznik? Poznanie innych instytucji działających na rzecz praw dziecka (Poradnie pedagogiczno – psychologiczne)
 - **Spotkanie z psychologiem.**

Prace plastyczne wykonane podczas „Czerwonego Tygodnia”:

- **„Drzewo uczuć”**

Na przygotowanych wcześniej okrągłych tekturkach dzieci wyklejają plasteliną buzie przedstawiające nastrój, jaki teraz mają. W trakcie pracy dzieci opowiadają o tym co przeżywają, a nauczyciel doradza im, co można zrobić, gdy komuś jest smutno lub gdy się złości. Na koniec przyklejają na dużą kartkę, gdzie umieszczona jest sylweta drzewa. Wszyscy oglądają powstałą pracę, odgadują, jaki nastrój przedstawiają „buźki”.

- **„Malowanie uczuć”**

Dzieci malują uczucia, które je ogarniają, gdy tracą panowanie nad sobą. W trakcie pracy dzieci opowiadają o tym co przeżywają, a nauczyciel doradza im jak można rozwiązywać takie sytuacje.

Trzecia i ostatnia część wdrażania programu to „Zielony Tydzień”, III kategoria praw – dotyczyła motta: CHCĘ BYĆ WYŚLUCHANY PRZY PODEJMOWANIU DECYZJI DOTYCZĄCYCH MOJEGO ŻYCIA!

Podczas zapoznawania wychowanków z III kategorią praw – uczestnictwa (prawo dziecka do bycia wysłuchanym przy podejmowaniu decyzji dotyczących jego życia; wraz z rozwojem umiejętności dziecko powinno mieć rosnące możliwości brania udziału w życiu społecznym¹⁴) uczyliśmy dzieci, jak nazywać i wyrażać uczucia swoje i innych, stymulowaliśmy wyrażanie spontanicznej radości poprzez zabawę przy respektowaniu praw do godności i szacunku – obowiązek szanowania siebie i innych.

Propozycje działań dzieci w trakcie realizacji zagadnień „Zielonego Tygodnia”:

1) PRAWO DO SWOBODNEJ WYPOWIEDZI, WOLNOŚCI MYŚLI, SUMIENIA I WYZNANIA – UZNAWANIE PRAWA INNYCH DO POSIADANIA ODMIENNEGO ZDANIA I SWOBODNEGO WYRAŻANIA GO:

- **Obraz za oknem.** Kiloro dzieci wychodzi ze sali. Pozostali siadają na dywanie i obserwują. Jedno dziecko kolejno jest wpuszczane – ma za zadanie spojrzeć przez

¹⁴ Konwencja Praw Dziecka.

okna i opisać co tam widzi. Tak kolejne dzieci wychodzą za drzwi – aż do końca. Prowadzący zapisuje te komentarze. Odczytanie zapisanych wypowiedzi – jeden obraz – różne spojrzenia.

- **Zabawa lustrzana.** Jeden z dzieci staje naprzeciwko całej grupy i wykonuje różne gesty (co fajnego się wydarzyło, wyklaskuje rytm, tupie itd.) zadaniem całej grupy jest wykonać lustrzane odbicia zachowań jakie widzą.
- **Kwiatek.** Dzielimy dzieci na 4 grupy, rysujemy duży kwiatek z płatkami i środkiem (płatków tyle ile dzieci w grupie) w płatkach dzieci rysują coś charakterystycznego tylko dla nich (coś, co lubią, mają lub nie mają tylko oni w tej grupie). Każde dziecko rysuje swoją rzecz w danym płatkach i podpisuje imieniem. W środku znajdujemy wspólną rzecz dla całej grupy, rysujemy ją i podpisujemy imieniem każdego.

2) PRAWO DO GODNOŚCI I SZACUNKU – OBOWIĄZEK SZANOWANIA SIEBIE I INNYCH:

- Ustalenie zasad: **Savoir-vivre przedszkolaka**
- **Nadanie godności.** Dzieci upiększają, kolorują swoje imiona na wizytówkach. Wszystkie karteczki z imionami kładziemy na stole w rzędzie. Kolejno podchodzą po 2 osoby, wyszukują wizytówkę partnera i oficjalnie „nadają mu godność” przyczepiając wizytówkę, uroczyście i radośnie odczytując jego imię, ściskając dłoń, poklepując po ramieniu. Dzieciom została nadana godność przez inne dzieci. Teraz osoby, które przeszły „chrzest” z szacunkiem do siebie i nadanego im imienia np. przechodzą po bagnie, płyną, wychodzą z psem na spacer, jadą na rowerze a pozostałe dzieci biją im brawo.
- **Pralka.** Dzieci ustawiają się równolegle w dwóch prostych liniach, twarzami do siebie. W grupie odnajdujemy kilka osób, które są faktycznie lub będą smutne. Dzieci w rzędzie odgrywają rolę pralki do prania. Dziecko smutne wchodzi między dwa rzędy dzieci. Zadaniem „pralki” jest tak wyprać smutasa – zrobić wszystko by ten po wypraniu (przejściu między rzędami dzieci) poczuł się „wyprany” czyli szczęśliwy (dzieci w rzędzie mówią miłe rzeczy, rozśmieszają, głaszczą, chwają itd.).

„Drzewo dobrych manier”¹⁵ – praca wykonana przez dzieci 5-letnie w „Zielonym Tygodniu”

Fot. Magdalena Dziel-Sierszula

Realizując założenia projektu zwróciłam uwagę na to, by nauczyciele właściwie organizowali proces opiekuńczo – wychowawczy zgodnie z zasadami higieny pracy umysłowej dziecka, okazywali szacunek do jego potrzeb, życzliwie i podmiotowo je traktowali. Do podstawowych zadań, które wytyczyłam w programie edukacyjnym pracownikom, należy zapewnienie ochrony przed wszystkimi formami wyrażania przemocy fizycznej bądź psychicznej oraz zapewnienie możliwości partnerskiej rozmowy na każdy temat – podopieczny powinien czuć, że wychowawca jest dla niego wsparciem i przewodnikiem, starającym się jak najlepiej poznać każde dziecko, za które jest odpowiedzialny. Ważne jest dostosowanie metod pracy do możliwości dzieci, a tematyki zajęć do ich zainteresowań, dawanie wolności nieuczestniczenia w działaniach, docenianie wysiłku dziecka włożonego w pracę, bez względu na jej efekt.

¹⁵ Wykonanie konarów drzewa, wycięcie liści, na których wypisane są zwroty grzecznościowe („proszę”, „dziękuję”, „przepraszam”).

A najważniejszą wytyczną do pracy wychowawcy, powinna być akceptacja dziecka takim, jakie jest, wspieranie i ochrona przy pokonywaniu przeżyć wywołanych przemocą w relacjach z innymi dziećmi.

Przy każdym z trzech etapów, by zwrócić uwagę i zainteresować osoby przychodzące do naszego budynku moim projektem, przygotowywałyśmy dekoracje sal, przedszkola wykonane w odpowiednim kolorze. W holu wywieszona zawsze była informacja o przerabianej aktualnie kategorii praw dziecka oraz proszono rodziców, by włożyli dzieciom ubrania w adekwatnej barwie (lub elementy garderoby). Udostępniałyśmy broszury, informacje i literaturę na dany temat. Podsumowaniem programu był konkurs plastyczny dla dzieci przedszkolnych pod tytułem „Kolory mojego dzieciństwa”.

III. Ewaluacja programu

Aby się przekonać, czy przedstawiony program ma pozytywny wpływ na postawy dzieci, nauczycieli i rodziców konieczne było przeprowadzenie ewaluacji, która wskazać miała, w jakim stopniu zamierzone w programie cele są osiągnięte, czy proponowane formy realizacji są skuteczne.

Badania przeprowadziłam na podstawie skonstruowanych przez siebie dwóch narzędzi badawczych: ankiety dla nauczycieli i ankiety dla rodziców.

1) Ankiety dla nauczycieli¹⁶:

Ankieta dotyczyła realizacji autorskiego programu „Kolory dzieciństwa” o prawach dziecka. W badaniu wzięło udział 14 nauczycieli. 100% tych osób zna program edukacyjny „Kolory

¹⁶ Anonimowa ankieta polegała na odpowiedzi na 4 pytania, przy których należało zaznaczyć jedną odpowiedź: 1. Czy znasz program edukacyjny „Kolory dzieciństwa”? [tak / nie]; 2. Czy wykorzystujesz w swojej pracy wyżej wymieniony program? [tak / nie / tylko wybrane zagadnienia]; 3. Czy proponowane w programie cele i treści uważasz za trafne i dobrze dobrane? [tak / nie / częściowo/ nie mam zdania]; 4. Czy uważasz, że program: [zawiera wszystkie niezbędne zagadnienia poruszające tematykę praw dziecka / powinien zostać wzbogacony o treści / nie mam zdania].

dzieciństwa”, zdecydowana większość wykorzystuje w pracy wszystkie jego elementy, a 2 badanych tylko wybrane zagadnienia. 13 nauczycieli ocenia dobór celów i treści programu „Kolory dzieciństwa” za trafnie i dobrze dobrany, zaś 1 osoba za częściowo trafnie dobrany. W takiej samej proporcji nauczyciele uznali, że program zawiera wszystkie niezbędne treści/zagadnienia, a 1 osoba uznała, że powinien zostać wzbogacony o nowe treści, ale nie podała w jakim zakresie.

Wnioski:

Nauczyciele w Przedszkolu „Bajeczka” znają program edukacyjny „Kolory dzieciństwa”, wiedzą, czego on dotyczy, jego cele i treści uważają za trafnie dobrane, a zagadnienia wyczerpujące, dlatego traktują go jako inspirację do pracy dydaktyczno – wychowawczej.

2) Ankiety dla rodziców:

Badaniem objęłam rodziców dzieci 4-letnich z grupy „Muminików”. Z rozdanych 25 sztuk ankiet powróciły 22 wypełnione.

- 22 osoby wiedzą, że w danym roku szkolnym realizowany był program edukacyjny „Kolory dzieciństwa”;
- jako najważniejszy z realizowanych celów programu rodzice uznali:
 - wdrażanie dzieci do nazywania i wyrażania uczuć swoich i innych oraz przekazywanie wiedzy o zdrowym stylu życia, ocenianie zachowań służących i zagrażających zdrowiu – 16 osób,
 - tworzenie pozytywnego obrazu samego siebie i wprowadzenie dziecka w świat wartości uniwersalnych np. dobro – 12 osób,
 - zapoznanie dzieci z ich prawami oraz stworzenie klimatu wychowawczego, w którym dziecko zyskuje warunki do rozwoju swej niepowtarzalnej osobowości – 8 osób,
 - rozwijanie intencji twórczej poprzez improwizację ruchową i słowną – 6 osób,
 - najmniej ważne uznano: budzenie i wyzwalaanie spontanicznej radości poprzez zabawę, wyrabianie umiejętności dokonywania subiektywnej oceny zdarzeń i ochranianie więzi dziecka ze znaczącymi dla niego osobami – 4 osoby;

- oceniając realizację programu rodzice sugerowali się głównie:
 - relacjami dzieci, informacjami o kolejnych etapach realizacji programu w holu przedszkolnym, dekoracją hollu i sal przedszkolnych – 16 osób,
 - rozmową z nauczycielami – 14 osób,
 - publikacjami treści dotyczących praw dziecka na stronie: www.przedszkolebajeczka.pl – 8 osób,
 - publikacjami o „kolorowych tygodniach” (kolejnych etapach programu) w lokalnym czasopiśmie „Rokicie Wiadomości” – 6 osób,
 - najmniej istotny wpływ na ocenę rodziców miały gazetki z pracami dziecięcymi tematycznie związanymi z programem – 4 osoby,
- z podanych propozycji dla dzieci ujętych w programie rodzice uznali za najbardziej atrakcyjne:
 - zabawy integrujące grupę – 20 osób,
 - gry i zabawy przeciwko agresji oraz tworzenie prac plastycznych, podczas których uczyli się zgodnego współdziałania – 16 osób,
 - ubieranie się dzieci w elementy garderoby w kolorze danego tygodnia (żółty, czerwony, zielony) – 14 osób,
 - opowiadania, rozmowy – 12 osób,
 - najmniejszym zainteresowaniem cieszyły się: przedstawienia, inscenizacje – 6 osób, oraz konkursy międzygrupowe na temat praw dziecka i konkurs plastyczny pt. „Kolory mojego dzieciństwa” – 2 osoby.

Wnioski:

Rodzice są zorientowani, jakie działania dotyczące wdrażania praw dziecka zostały podjęte w przedszkolu. Śledzą realizację programu „Kolory dzieciństwa” poprzez relacje dzieci, informacje o kolejnych etapach realizacji programu w holu przedszkolnym, dostrzegając dekoracje hollu i sal przedszkolnych. Uważają, że uczenie dzieci nazywania i wyrażania uczuć swoich i innych, przekazywanie wiedzy o zdrowym stylu życia, ocenianie zachowań służących i zagrażających zdrowiu oraz tworzenie pozytywnego obrazu samego siebie i wprowadzenie dziecka w świat wartości uniwersalnych są bardzo ważne w wychowaniu ich dzieci.

Zabawy integrujące grupę, gry i zabawy przeciwko agresji, tworzenie prac plastycznych, podczas których uczyli się zgodnego współdziałania oraz ubieranie się dzieci w elementy garderoby w kolorze danego tygodnia (żółty, czerwony, zielony) uznali za najatrakcyjniejsze formy zaproponowane wychowankom.

Założenia ogólne w programie „Kolory dzieciństwa” zawierają wszystkie prawa dziecka i uznają, że nadrzędną wartością edukacji przedszkolnej jest rozwój dziecka. Realizując dzień po dniu zamierzenia i treści programowe poszerzone o wartości uczuć społecznych mamy możliwość zapewnienia dzieciom ich wszechstronnego rozwoju oraz poszanowania ich praw.

IV. Podsumowanie

Najważniejszym źródłem siły, odporności, zdolności do kochania na resztę życia jest czas i uwaga poświęcona dzieciom każdego dnia¹⁷.

Aktualnie problematyka praw dziecka jest włączana do programów wychowawczych czy programów nauczania w przedszkolach. Nie istnieje jednak konkretny, osobny program, czy przedmiot przedstawiający to zagadnienie. Jeżeli temat ten w ogóle jest poruszany, to przy okazji innych zagadnień i często w ograniczonym zakresie.

Problemem jest brak przygotowania nauczycieli do uczenia dzieci o przysługujących im prawach. Wprawdzie odbywają się sporadyczne warsztaty, czy szkolenia dla wybranych pedagogów, ale nie obejmują one wszystkich, którzy tą tematyką powinni się zajmować. W efekcie dzieci, które uczyły się o swoich prawach i często potrafią nawet je wyrecytować, nie rozumieją, co się za nimi kryje i jakie w praktyce wynikają z nich konsekwencje.

Skrajną sytuacją jest nie tylko brak nauczania praw dziecka, ale ich łamanie. Tymczasem ważne jest stworzenie

¹⁷ Beata Boćwińska-Kiluk: *Dzieciństwo moim skarbem, przemoc moim przekleństwem*, Wydawnictwo Akademickie „Zak”, Warszawa 2001.

w przedszkolu atmosfery poszanowania wzajemnych praw, w której dzieci nie tylko będą uczyły się teorii, ale w praktyce poznawały, na czym polegają przysługujące im prawa, a z drugiej strony, w jaki sposób należy respektować prawa innych ludzi.

Wdrażając swój program „Kolory dzieciństwa”, chciałam, by znajomość praw dziecka była pierwszym drobnym krokiem do poprawy nadal jeszcze (szczególnie w pewnych środowiskach) trudnej sytuacji dzieci w Polsce. Istotne też jest stworzenie mechanizmów, które umożliwią dzieciom otrzymanie pomocy i wsparcia, kiedy ich prawa są łamane.

Myślę, że poprzez swój projekt sprowokowałam nauczycieli i rodziców do przemyślenia ważnych pytań:

- Co należy zrobić, jak wychować dzieci, aby wyrosły na dobrych, świadomych swojej tożsamości ludzi, geniuszy o wielu talentach ?
- Co zrobić, aby dzieci w tym skomplikowanym świecie, były niewinne (brak cynizmu, demoralizacji, degradacji), mniej samolubne i szczęśliwe?
- Jak wychowywać dziecko, aby było w przyszłości dobrym i świadomym obywatelem Polski?

Po wielu latach pracy pedagogicznej w przedszkolu, mam świadomość, że należy zawsze pamiętać o dziecku i być po jego stronie, respektować jego prawa i gdy to konieczne monitorować respektowanie ich przez rodziców. Nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem dzieci, troską o ich zdrowie, a także szanowania godności osobistej wychowanka. Rola nauczyciela – wychowawcy jest ogromna – to on ma być przewodnikiem dla małego dziecka w poznawaniu ról społecznych, kształtowaniu postaw obywatelskich w poszanowaniu praw człowieka i nie tylko.

Z moich obserwacji wynika, że coraz więcej rodziców rozumie, jak duże jest znaczenie edukacji przedszkolnej w zakresie rozwoju społecznego i coraz częściej posyłają dzieci do przedszkola już w wieku 3 lat. Przecież nic nie jest w stanie ukształtować nowego obywatela tak dobrze, jak środowisko innych ludzi i nauka wzajemnych między nimi relacji w poszanowaniu praw człowieka – dziecka.

Załącznik nr 1: Kwestionariusz ankiety dla rodziców

Zwracam się z prośbą o wypełnienie ankiety, która dotyczy realizacji treści programu dotyczącego praw dziecka pt. „Kolory dzieciństwa”. Ankieta jest anonimowa, dlatego proszę o pełną szczerłość w udzielaniu odpowiedzi.

1. Czy wiecie państwo, że w tym roku szkolnym realizowany jest program edukacyjny dotyczący praw dziecka – „Kolory dzieciństwa” (TYDZIEŃ ŻÓŁTY, TYDZIEŃ CZERWONY, TYDZIEŃ ZIELONY)?
 1. tak
 2. nie
2. Które z realizowanych celów programu „Kolory dzieciństwa” uważają Państwo, za najważniejszy? (proszę zaznaczyć maksymalnie 4)
 3. wdrażanie dzieci do nazywania i wyrażania uczuć swoich i innych
 4. budzenie i wyzwalać spontanicznej radości poprzez zabawę
 5. tworzenie pozytywnego obrazu samego siebie
 6. zapoznanie dzieci z ich prawami
 7. rozwijanie intencji twórczej poprzez improwizację ruchową i słowną
 8. stworzenie klimatu wychowawczego, w którym dziecko zyskuje warunki do rozwoju swej niepowtarzalnej osobowości
 9. przekazywanie wiedzy o zdrowym stylu życia, ocenianie zachowań służących i zagrażających zdrowiu
 10. wprowadzenie dziecka w świat wartości uniwersalnych np. dobro
 11. wyrabianie umiejętności dokonywania subiektywnej oceny zdarzeń
 12. ochranianie więzi dziecka ze znaczącymi dla niego osobami
3. Oceniając realizację programu „Kolory dzieciństwa” czym Państwo się sugerowali? (proszę zaznaczyć maksymalnie 4)

13. relacjami dzieci
 14. informacjami o kolejnych etapach realizacji programu w holu przedszkolnym
 15. publikacjami o „kolorowych tygodniach” (kolejnych etapach programu) w „Rokickich wiadomościach”
 16. rozmową z nauczycielami
 17. gazetką z pracami dziecięcymi tematycznie związanymi z programem
 18. dekoracją hollu i sal przedszkolnych
 19. publikacjami treści dotyczących praw dziecka na stronie: www.przedszkolebajeczka.pl
4. Według Państwa, które z propozycji dla dzieci (w ramach tego programu) były najbardziej atrakcyjne? (proszę zaznaczyć maksymalnie 4)
20. zabawy integrujące grupę
 21. opowiadania, rozmowy
 22. gry i zabawy przeciwko agresji
 23. tworzenie prac plastycznych, podczas których uczyli się zgodnego współdziałania
 24. ubieranie się dzieci w elementy garderoby w kolorze danego tygodnia (żółty, czerwony, zielony)
 25. konkursy międzygrupowe na temat praw dziecka
 26. przedstawienia, inscenizacje
 27. konkurs plastyczny pt. „Kolory mojego dzieciństwa”

Bibliografia

- Aries Philippe, *Historia dzieciństwa*, tłum. Maryna Ochab, Wyd. Marabut, Gdańsk 1995.
- Balcerek Marian, *Prawa dziecka*, PWN, Warszawa 1986.
- Balcerek Marian, *Rozwój opieki nad dzieckiem w Polsce w latach 1918–1939*, PWN, Warszawa 1978.
- Encyklopedia PWN, Tom 2, Warszawa 1991.
- Jundziłł Juliusz, *Wzorce i modele wychowania w rodzinie rzymskiej okresu III wiek p.n.e. – III wiek n.e.*, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2001.
- Kantowicz Ewa, *Ochrona praw dziecka w kontekście działalności UNICEF*, Wyd. „Żak”, Warszawa 1997.
- Korczak Janusz, *Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie*, wyd. I, Warszawa 1919.

- Kwieciński Zbigniew, Bogusław Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa 2004.
- Konwencja Praw Dziecka, Organizacja Narodów Zjednoczonych, Kraków 1993.
- Lewowicki Tadeusz (red.), *Prawa dzieci w edukacji*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2006.
- Locke John., *Myśli o wychowaniu*; przekład i wstęp Marian Heitzman, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 2002.
- Łopatka Adam, „Okoliczności powstania Konwencji o Prawach Dziecka”, w: Jadwiga Bińczycka (red.), *Humaności o prawach dziecka*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2000.
- Przetacznikowa-Gierowska Maria, Grażyna Makiello-Jarża, *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, WSiP, Warszawa 1985.
- Suchora-Olech Apollonia, *Poszukiwanie alternatywy w edukacji przedszkolnej*, WSP, Słupsk 1992.
- Śliwerski Bogusław, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, „Impuls”, Kraków 1998.
- Witkowska Joanna, „Konformizm dzieci w wieku przedszkolnym wobec rówieśników i dorosłych”, *Psychologia rozwojowa*, Tom 10 (2005).
- Włoszyn Stefan, *Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku. Próba zarysu encyklopedycznego*, Wyd. IBE, Warszawa 1997.
- Żołądź-Strzelczyk Dorota, „Rozumienie dzieciństwa”, w: Juliusz Jundziłł, Krzysztof Jakubiak (red.), *Dziecko w rodzinie i społeczeństwie. Starożytność – średniowiecze*, Tom 1, Wyd. Uczelniane Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2002.